

Saeid Abedpour

Sadijeva politička misao

UDK 32:929 Širazi

Sažetak

Politička misao u kolijevci iransko-islamske civilizacije imala je brojne ogranke. Ova misao je oblikovala političko mišljenje na iranskoj i osmanskoj teritoriji i možemo je smatrati najvažnijim doprinosom političkom mišljenju u periodu kad je islamska civilizacija živjela svoj vrhunac. Žanr *sijasetname* smatra se jednim od ogranaka političke misli. Hadže Nizam al-Mulk i Gazali svojim djelima *Sijasetnama* i *Nesihat al-muluk* svrstali su se u istaknute predstavnike žanra *sijasetname* koji se, zahvaljujući njima, preobratio u snažnu struju u političkoj misli iransko-islamske civilizacije, te su se nakon njih, a po uzoru na njih, mnogi mislioci okušali na ovom polju. I Sadi pripada plejadi autora koji su svoju političku misao iskazivali pisanjem *sijasetname*. Teme koje je u svojoj *Sijasetnami* tretirao Sadi su: božansko pravo vlasti i pozicija vladara, pravednost, sigurnost, blagost i uravnoteženost u vlasti, umjerenost i vezirstvo. U *Bustanu* i *Đulistanu* Sadi insistira na ulozi vladara i pravednosti, a u djelu *Nesihat al-muluk* uz ove dvije kategorije govori i o sigurnosti. Ovaj rad će predstaviti glavne specifičnosti Sadijeve političke misli.

Ključne riječi: Sadi, *Sijasetnama*, *Đulistan*, *Bustan*

Sadi Širazi (1210–1291/1292) rođen je u vremenu kad je Iran sa svih strana bio izložen atacicima snaga koje su razarale društveni život. Krstaši sa Zapada usmjerili su sve svoje snage na rušenje seldžučke vlasti koja je ionako već bila na zalasku, a Mongoli s Istoka su od ubijenih tjelesa sačinili brežuljak. Pritom su iznutra lokalni prinčevi i upravitelji svojim nametima i unutrašnjim krvavim sukobima društvenu scenu preobratali u “vreli pakao”. O svome vremenu Sadi je kazao:

*Muhammede, ako će se na Kijamet u glave dići iz zemlje
Digni glavu i pogledaj sad ovaj kijamet među ljudima
Čuvaj se kruženja nebosvoda i previranja vremena
Ni zamislit niko ne može da se ovakvo šta događa.*

Dvije godine nakon mongolske invazije na Iran 1223, a, prema riječima samog Sadija, kad se *svijet smotao u crno klupko*, i kad je mirna pokrajina Fars postala poprištem upada Pir Šaha, sina Muhameda Harizm Šaha, Sadi se s ciljem nastavljanja školovanja obreo u Bagdadu kako bi pohađao čvenu bagdadsku Nizamiju. Ali nedugo potom, neutaživa čežnja za putovanjima je prevagnula nad željom za obrazovanjem i Sadi se iz Bagdada zaputio u arapski svijet. Putovanja u Kufu, Basru, Tripoli, Siriju, San’u i Hidžaz, svako od njih je za Sadija značilo bezbroj uspomena i iskustava, a usto, probudilo je u Sadiju naklonost ka arapskom jeziku i književnosti. Osim putovanja po arapskom svijetu Sadi je putovao u Rum i na istok islamskoga svijeta. Ova putovanja su Sadiju osim neposrednog iskustva o načinima života u raznim dijelovima svijeta omogućila i upoznavanje s velikim brojem predaja i priča ljudi raznih podneblja koji su živjeli s ovim kulturnim naslijeđem. Stoga je možda svaka hikaja iz *Dulistana* prozor s pogledom na život i svaka u sebi objedinjuje hiljade praktičnih životnih iskustava. O tome Sadi kaže:

*Mnogo po svijetu sam putovao
s mnogo ljudi vrijeme provodio
Gdje god bio lijepo se osjećao
sa svakog gumna klasje ubirao.*

Sadi se nakon trideset i pet godina, kad je već pomalo jenjavala mongolska okupacija a on napunio pedeset godina burnog života, vratio u Širaz; kako je sam rekao: “Mlad iz Širaza otišao,

a sijed se vratio.” U vrijeme kad se vratio u Širaz njime je upravljao Atabek Ebu Bekr, sin Sa’da Zengija. Loza Atabek uspjela je dovitljivom politikom sačuvati pokrajinu Fars od mongolske najeзде i razaranja. Ostatak života Sadi je proveo u Širazu gdje je i preselio na bolji svijet. Ukopan je u mahali koja se danas naziva Sadija.

Među znamenitim djelima perzijske književnosti *Dulistan* i *Bustan* zauzimaju jedno od najistaknutijih mjesta zbog toga što tretiraju velik broj aktualnih društvenih pitanja Sadijevog doba i opetovano ukazuju na postojeću realnost. Gollam Hossein Yusefi u uvodnom poglavlju svog izdanja *Dulistana* je napisao: “*Dulistan* je prikaz društvene stvarnosti Sadijevog doba” (Yusefi 1989: 33). Zerin Kub je kazao: “Sadi u Bustanu slika svijet onakvim kakav bi trebao biti, a u *Dulistanu* opisuje sveukupnost svog doba onakvog kakvo jeste” (Zarīnkūb 2000). Dakle, u oba djela govori o društvenoj zajednici i pitanjima koja se odnose na to. Sadi je više nego bilo koji drugi pjesnik i književnik detaljno analizirao društvo, članove društvene zajednice i pitanja koja se tiču društva te “kritizirajući slabe društvene tačke i mračne društvene segmente svima je dao lekciju kako se može bolje živjeti i smatrao je da tarikat treba da bude u službi ljudi” (Bāmdād 1998). Stoga je i kazao: “Tarikat nije drugo do služenje ljudima. Nije to tespih i sedžada i sufijska hrka.”

Sadi je prvi veliki pjesnik kulturno-povijesnog ozračja pokrajine Fars, napose Širaza. On je preteča poetsko-bohemske gnoze i tesavvufa. Gnoza je ljubav prema životu, oslobođenost od tvrdnji o otkrovenjima i kerametima; gnoza u svjesnosti o smrti, a ne štovanje smrti. Sadi ne kalkulira kad se radi o svjetoštovanju, ali nije ni distanciran od života, već život na Zemlji smatra mjestom očitovanja vječne Ljepote i mjestom ushićenosti životom koji u ozračju svog poetskog duha živi punim plućima. Ili, kako je i sam kazao:

*Veselim se svijetu jer On svijet usrećuje
Zaljubljen sam u svijet jer svijet On je.*

Za razliku od nekih gnostika, Sadi ne žali zbog toga što je došao na ovaj svijet da u njemu proživi kao tuđinac, nego se tuži na kratkoću ovosvjetskog života. Njegov etički kodeks promovira dobrotu i dobročinstvo prema ljudima

te suprotstavljajući asketskom samoodricanju i vladarima siloštovateljima i zlatoštovateljima. Njegova poetska naučavanja i praktična mudrost, u kojoj je i bohemstvo jedan životni stil i jedan svjetopogled utkan u kulturu društva, a naročito mudrost primijenjena u praksi, mogu promijeniti mnoge aspekte društvenog života. Uz Sadija je gnoza prizemnija i poetskija i ona obitava u pjesnikovoj svijesti. Stoga Sadi svakodnevnim životom i odnosima među ljudima, kodeks života s drugima, organizaciju kolektivnog života te upravljanje državom uzima veoma ozbiljno i o tome je pisao u svoja dva poznata djela *Dulistanu* i *Bustanu*.

Praktična mudrost i pozicionirani deontološki moral

O društvenom aspektu Sadijevih djela Rāvandi u *Društvenoj povijesti Irana* piše: "Putovanja po raznim krajevima svijeta na kojima je dolazio u doticaj s različitim narodima i skupinama omogućila su Sadiju da stekne brojne informacije i da zahvaljujući svojoj pronicljivosti zapazi neke društvene pojedinosti i upozna se s duhom i načinom mišljenja svojih savremenika. Poput najkompetentnijeg sociologa svojim je moćnim perom opisivao stanja ljudi, njihovo mišljenje i uvjerenja. U većini Sadijevih poetsko-proznih djela reflektira se jedan vid društvenog raslojavanja u kojem jedan naspram drugog stoje tlačitelji i potlačeni, silnici i obespravljeni. Premda je Sadi isticao da je uživao blagodati moćnika te je, zahvaljujući bliskim vezama s vladarima i prinčevima, interese društvenog sloja kojem je i sam pripadao motrio kroz odbranu vladarskih interesa, uprkos tome, on u *Dulistanu* i *Bustanu* i u ostalim svojim djelima manje-više izvrgava kritici društveni svjetopogled, tiraniju upravljača, licemjerstvo kvaziduhovnjaka i ostale društvene devijacije. Sadijeve kritičke opaske su takve da vrijede i danas, a to pokazuje da između ovovremenog društvenog ozračja i njegovih institucija i Sadijevog doba zapravo i nema velike razlike" (Rāvandi 1979: 491).

"Tokom iranske povijesti način vladavine je uvijek bio takav da vlastodršci iz kojeg god društvenog sloja potjecali, bilo iz naroda ili iz višeg društvenog sloja, njihova se vlast ni u čemu nije

suštinski razlikovala i temeljila se na individualnoj vlasti i apsolutnoj diktaturi. Čini se da je obaveza naroda još od njegovih povijesnih početaka jednom zauvijek određena i tako ustrojena da više nikad njegov religijski i običajni legalitet nije tumačen niti stavljan pod znak pitanja, a također nijedan vladar nije morao davati bilo kakav odgovor za svoja djela. Nasuprot tome, puk je u potpunosti prihvatao obaveze koje mu je nametao drugi bez ikakvog pogovora i pitanja" (Ša'banī 1990: 152). Tome u prilog govori sljedeća priča iz *Dulistana*:

"Čuo sam kako je neki car naredio da se jedan zarobljenik pogubi. Jadni zarobljenik, u beznađu i očaju, počne na svom jeziku grditi cara i upućivati mu nepristojne riječi. Jer kažu, ko se sa smrću pomiri, sve što mu je na srcu govori" (Sa'dī, 1995: 58).

I nadalje: "Pričaju da je neki od perzijskih careva posegnuo nasiljem za imovinom podanika. Počeo ih je toliko tiranizirati da su se zbog njegovog zuluma uputili u tuđinu i razišli po svijetu..." (Ibidem: 63).¹

U takvoj vlasti "proturječni zakon je despotizam, a zapovjednik despot nastoji da neprovođenjem valjanog zakona zapravo trajno provodi zakon koji će štiti njegove interese. U takvoj zemlji žive ljudi koji mu služe i koji mu podnose izvještaj za sve što izgovore ili učine, a on dužnosnike upozorava na to kakve zakone trebaju provoditi" (Tabātabāyī 2006: 472). U skladu s drevnom iranskom teorijom vladavine koju je pojasnio Nizam al-Mulk vlast je rezimirana u političkim zahtjevima, a ovosvjetska vlast trebala je svijet ispuniti pravednošću. To se može postići ako svako čuva svoju određenu poziciju koja je sama za sebe čuvar stabilnosti. Vladar je imao apsolutnu moć i ni za šta nije tražio dopuštenje. Nasuprot njemu, narod nije imao nikakvog prava ni slobode. Sve državne institucije su bile skoncentrirane u njegovoj ličnosti" (Al-Mabtūn 1981: 59).

Sadijevi *Dulistan* i *Bustan* se s pravom mogu smatrati tekstovima perzijske književnosti koji su imali velikog utjecaja u kreiranju vrijednosti Iranaca, ali i islamskoga svijeta. Prije Sadija većina iranskih mislilaca je na praktičnu mudrost i moral gledala jednim apsolutnim, apstrahiranim,

¹ Prijevod hikaja u radu prema: Šejh Sadi Širazi, *Dulistan*, prijevod s perzijskog, bilješke i objašnjenja Salih A. Trako, El-Kalem, Sarajevo, 1989.

idealističkim pogledom. Naravno, i prije Sadija su neki pisci u formi basni govorili o praktičnoj mudrosti. Takav primjer su *Kelila i Dimna* i *Merzebannama*. Ali je Sadi prvi put govorio o čovjeku kao društvenoj vrsti, pozicioniranom unutar definiranog društvenog konteksta i prvi put se njegova praktična i etička mudrost odnosila na čovjeka. Naučavanja svoje praktične mudrosti i društvenoga morala Sadi je crpio iz svakodnevnih društvenih zbivanja. Stoga je i promišljao o logici svakodnevnog života, praktičnim pitanjima i moralu i svemu što se ticalo čovjekove opskrbe i načina života. Stoga se nije ustezao jasno kazati da je dobronamjerna laž bolja od smutljive istine. Sadi u *Dulistanu* i *Bustanu* oštroumno promišlja o suštini vladanja i dervišluka; ljubavi i robovanju; zaradi; kodeksu supružnika i kloni se uopćenih i apstraktnih savjeta asketsko-filozofskog moraliziranja. Sadi “ne filozofira” o pravječnom i vječnom moralu, već, prema njegovim riječima, govori o “čovjekovom strahu za život i nadi u opskrbi”. Sadi nije bio murid niti od onih u halvetu. Nije nudio nikakav novi koncept niti je govorio o “utopijskoj državi”, ali je zagovarao ideju idealnog i pravednog vladara. Sadijev idealni vladar nije car upravitelj nego car posjednik mudrosti.

Sadi je bio reformator čvrstoga koraka, a ne podmitljivac koketni:

*Reci kako jest riječ istinita bolja
od uzimanja mita i koketiranja
Sadi kazuj sve po istini
ta istina je ta što se ne krije
Ko se ne boji i pohlepan nije
ni od kakve greške ne strahuje.*

Kao i svi reformatori i Sadi prihvatanjem temelja postojećeg sistema vjeruje da je jedini put ustrojstva nekoherentnosti u postojećem sistemu taj da se unutar vladajuće strukture moći na čijem čelu je vladar a kojem je potčinjen puk izvrši reforma mišljenja i postupaka vladara ali i podanika. Na tragu toga, Sadi pokušava biti posrednička spona između dva pola nadređenih i podređenih, a u skladu s potrebama i zahtjevima posredovanja. Sadi se ne suprotstavlja gradiranim odnosima, odnosno egzistiranju nadređenih i podređenih. Tako su i poglavlja njegovog *Dulistana* ustrojena prema gradaciji na nadređene

i podređene, u značenju da se prvo objašnjavaju dužnosti i moral vladara a potom se govori i o ostalim društvenim grupama.

Sadi vjeruje da povijest ljudskog roda nije drugo do povijest redoslijeda vladara. S tim u vezi on smatra da vladari ako uzmu u obzir prolaznost svoje vladavine, mogu postupati pravedno.

*Smjenjuju se vlasti u ovome saraju
sad kad tvoj je red budi pravedan vladaru.*

Sadi vjeruje da je puk kao korijen, a vladar kao stablo, te savjetuje vladara da štiti podanike:

*Idi siromaha potrebitog štiti
jer podanik cara carem čini.*

Za Sadija nasilje nad podanicima vodi ka propasti svijeta i čovjeka:

*Je si l' čuo za vladare drevne
što podanicima činili su nasilje
Ne osta kruna ni carska slava
Al' ni nasilje nad podanicima
Lijepo se vladaj prema podanicima
Jer pravedan vladar tako postupa.*

Općenito uzevši, može se kazati da Sadijeva praktična mudrost i politička misao počivaju na tri principa: na pravednosti, realizmu i umjerenosti. Sadi vjeruje da pravednost, dobročinstvo i pravičnost vladara donose sigurnost i stabilnost podanicima. On neprijatelja koji je realan smatra boljim od nerealnog optimističnog prijatelja:

*Vrijedaju me riječi prijatelja
što mi loše vladanje dobrim smatra
Moje mahane vrlinom smatra
trn mi ružom i jasminom smatra
Gdje je dušman ružnog pogleda
da se mahana moja u njem' odslika
Od dušmana čuj o čudi, ne od druga
koji sve što je od tebe lijepim gleda.*

Sadi preporučuje umjerenost i suzdržavanje od krajnosti kao obrazac i kodeks individualnog i društvenog ponašanja. O tome kaže: “Nema velike vrijednosti u asketizmu i prakticiranju vjere kojim se zagorčava život sebi i drugome.” Nastojao je u životu kroz pravednost, realnost i umjerenost ispunjavati svoje ljudske obaveze. Sadi nije težio da postane savršeni čovjek, nego je želio u potpunosti biti čovjek.

Ideja vlasti

Premda mnogi smatraju da je ideja o demokraciji fenomen modernoga doba, ali postojeći izvori koji govore o oblicima vlasti u babilonskoj, sumerskoj i grčkoj civilizaciji potvrđuju sudjelovanje ljudi – jedan vid demokracije intelektualne elite – u formiranju vlasti. Kako god, ono što može biti predmetom analize prvog poglavlja *Dulistana* koji nosi naslov “O životu careva” jeste apsolutno raspolaganje cara nad životom, imetkom, čašću ... svih ljudi. Izuzimajući društveno raslojavanje i tiraniju kao rezultat nepravednih odnosa feudalne vladavine u Sadijevo doba (uzde raslojavanja moći i odsustvo povjerenja u bilo kakvu instituciju koja bi iziskivala ujedinjenje moći) realnost je bila takva da je i najmanja kritika uperena protiv vlasti značila ne samo izazivanje lava nego i stavljanje života, imetka i svega što se ima u njegove ralje.

Diskurs koji dominira u poglavlju “O životu careva” jeste narušavanje poštovanja prema podanicima i njihovim osnovnim pravima, te poziv vladajućoj moći da se okrene narodu. Sadi opetovano upozorava careve da se suzdrže od tiranije i vrijeđanja ljudi. Brojni su primjeri u *Bustanu* i *Dulistanu* koji govore o svojeglavosti, egocentrizmu i neprimjenjivanju zakona od careva:

U Hikaji 31, prvog poglavlja *Dulistana* kaže se:

“Nekoć su veziri cara Nuširvana razmišljali i raspravljali o jednoj važnoj državnoj stvari. Svaki je iznosio svoje mišljenje. I car je, također, razmišljao šta učiniti. Vezir Buzurdžmehr se opredijelio za carevo mišljenje. Drugi veziri mu nasamo prigovoriše: ‘Zašto si dao prednost carevom mišljenju nad rješenjima ovolikog broja pametnih ljudi?’ Vezir odgovori: ‘Zato što se još ne zna završetak djela. Svačije mišljenje je u Božijoj volji i moći, pogodio ko ili pogriješio, pa se bolje prikloniti vladarevom mišljenju. Ako njegovo rješenje bude pogrešno, siguran sam od njegovog ukora, jer sam se s njim složio.’

*Mišljenje protivno vladaru imati
K'o da krvlju svojom ruke prati
Ako za dan kaže: Ovo noć je
Trebalo reći: Da, gle mjeseca, Plejada!”*

(Sa'di, 1995: 81)

Upravo su despotizam careva i upravljača i njihovo prekomjerno oslanjanje na svoju vojnu silu te činjenica da nisu bili prihvaćeni u narodu doveli do toga da su se tokom cijele iranske povijesti vladarske dinastije pojavljivale i nestajale jedna za drugom sve do današnjega dana.

U Hikaji 6, prvog poglavlja *Dulistana* se kaže: “Pričaju da je neki od perzijskih careva posegnuo nasiljem za imovinom podanika. Počeo ih je toliko tiranizirati da su se zbog njegovog zulumata uputili u tuđinu i razišli po svijetu. Time se broj podanika smanjio, zemlja počela nazadovati, državna blagajna se ispraznila, a neprijatelji počeli pobjeđivati.

*Ko želi da ima podršku u teškim danima
Reci mu nek' čini dobro u mirnim danima
Rob što nosi balke u ušima, pobjeći će ako ga lijepo ne gledaš
Lijepo postupaj, pa će i tuđin postati poslušan.”*

Sadi smatra da tiranija i nasilje vlasti slabe temelje političkog sistema. Veliku pažnju, također, posvećuje lijepom i plemenitom ponašanju prema podređenima.

U Hikaji 10, prvog poglavlja *Dulistana*, na drugačiji način govori o ovome:

“Jednom sam se našao u molitvi pokraj groba vjerovjesnika Jahjaa u Omejevičkoj džamiji u Damasku. Jedan arapski vladar koji je bio poznat po svome zulumu slučajno je posjetio tu džamiju, klanjao i molio se zbog nevolja u koje je zapao. [...] Zatim se okrenu meni i reče: ‘S ovog mjesta, gdje caruju derviška velikodušnost i njihovi iskreni postupci, dajte mi savjet, jer ja se plašim jednog jakog i opasnog dušmanina.’ Ja mu rekoh: ‘Smiluj se siromašnim i slabim podanicima da ne doživiš nevolju od tih ljutih neprijatelja.’”

Milost prema podanicima u središtu je i 41. Hikaje:

“Pitali su Aleksandra Makedonskog: ‘Kako i pomoću čega si osvojio zemlje Zapada i Istoka? U ranijih vladara je bilo više bogatstva i vojske nego što ti imaš, a ipak se nisu domogli ovakve pobjede i slave.’ On odgovori: ‘Koji god sam zemlju, uz Božiju pomoć, zauzeo, nisam vrijeđao ni zlostavljao njene podanike, a vladare sam spominjao samo po dobru.’”

Specifičnosti Sadijeve političke misli

Poštivanje pravde i pravičnosti

Vladajuće političko ozračje nad *Đulistanom* i *Bustanom* je upravo ono običajno-pravno ozračje koje se zapaža u većini književnih obrazovno-gnostičkih i povijesnih djela perzijskoga jezika, kakva su *Kabusnama*, *Mirsad al-ibad*, *Kelila i Dimna*, *Ahlak-e Naseri* ili u djelima filozofa i autora *sijasetnama*, kakvi su Hadže Nizam al-Mulk, Farabi, Ibn Miskevejh, Ibn Sina, Ibn Ameri i Imam Gazali. U svim ovim djelima uočavaju se nastojanja da se vladareva moć usmjerava u onom pravcu na kojem insistiraju i *Bustan* i *Đulistan*: “Reci vladaru: Poklonjenje očekuj od onog koji od tebe očekuje milost, a zapamti i to da su vladari tu da čuvaju podanike, a podanici nisu tu da bi se poklanjali carevima” (Sa’di, 1995: 80).

Temelj svijeta kakav Sadi želi jesu pravda i pravičnost. Stoga je prvo i najvažnije poglavlje *Bustana* naslovio upravo ovako. On promovira zapovjedništvo koje počiva na istinoljubivosti pred Božijim predvorjem; danju zapovijedati nad ljudima, a noću biti iskren Božiji sluga, jer Sadi vjeruje da ko god je pokoran Bogu niko se neće buniti protiv njegove vlasti. Ravnanje svijetom u skladu sa šerijatskim odredbama je ono što traži Sadi koji, također, smatra dopuštenom smrtnu kaznu za zlikovce, u skladu s fetvom.

*Ako se fetva o smrti donese
nema straha da se provede.*

Sadi vjeruje u sistem egzistencije i u pravednu vlast koja njime vlada. U tom sistemu postoje uzvišeni odnosi među pojavama, primjerice odnos među ljudima. Prema njegovom mišljenju, svaki čin kad se radi o ljudskim odnosima polučuje odgovarajuću reakciju. Dakle, sve što čovjeka zadesi rezultat je njegovih djela na ovom ustrojenom svijetu i svako posjeduje predispozicije da mu se takvo što dogodi.

“Rekli su: ‘Ko god vrijeda Allaha Uzvišenog da bi pridobio srca ljudi, Allah učini da mu ti isti ljudi zagorčaju život.’”

U svom idealnom svijetu Sadi hvali onoga vladara koji razmišlja o svojim podređenim i staje

u njihovu zaštitu. O pravičnom vladaru koji je nosio jednostavan ogrtač ali je najviše mislio na spokoj drugih, Sadi kaže:

*Čuo sam kako vladar pravični je
nosio ogrtač sašiven od postave
Jedan mu reče: Milostivi care,
od svile nek ti ogrtač skroje
Reče: U ovome mir i spokoj je
u drugom kićenje i nadmetanje.*

Sadi vjeruje da pravedan vladar koji vodi računa o pravednosti i čuva svoje carstvo treba da bude spreman da isprazni blagajnu, ali da to ne treba da osjete njegovi podanici:

*Pravedan, pravičan, iskren da je
da mu hazna prazna dolikuje
Pravedan i mudar vladar ako je
ne zgrće blago, a ljude povređuje
Vladar koji siromaha pomaže
on zaštitnik svog carstva je.*

U Sadijevom svjetonazoru pravednost je ono čemu se teži, a nepravda je ružna, štetna i pogubna. Svako društvo koje teži pravdi o kojoj govori Sadi mora biti suočeno i s nepravdom. U tom smislu, Sadi veoma često govori o dva brata, jednom koji je pravedan i drugome koji je tiranin. Ovakvim usporedbama Sadiju je cilj upozoriti vladara, emira, cara, sultana i upoznati ga s načinima vladanja i ophođenja prema podanicima i on ne žali truda u tim nastojanjima.

Općenito uzevši, dok za Sadija – kad se radi o principu pravednosti – taj princip ima tek jedno značenje, a to je usklađenost društvenog života s urođenom prirodom, odnosno pokoravanje Božijim odredbama, ali u praksi i političkom životu brojna su značenja pravednosti. S jedne strane, pravednost je poznavanje dužnosti i njihovo provođenje na najljepši način. S druge strane, pravednost je dati pravo onome kome pripada, odnosno provođenje društvene dužnosti u odnosu s drugima. I konačno, pravednost je dobročinstvo i ispunjavanje potreba drugih.

Sljedeće što treba imati u vidu jeste da je Sadi jedan misleći vaiz koji govori ovisno o položaju i duhovnom stanju. Stoga ne slijedi

jedan kurs kad objašnjava svoje političke i društvene principe. Primjera radi, kad se nađe pred nekim za koga je vladarski i carski položaj najodličniji, onda mu se obraća ovim riječima: "Ako želiš da živiš u miru i spokoju i da budeš sačuvan od nemirne savjesti, dervišluk i neovisnost o položaju i ugledu je najuzvišeniji položaj.

*Siromahu pukom jedan hljeb dosta
vladaru svijeta svijet nije dosta."*

(Sađi, 1995: 61)

Sadi na društvena pitanja ne gleda okom mислеćeg političara niti filozofa, nego okom vaiza reformatora, koji govori u skladu s društvenim položajem i ulogom svojih recipijenata i nastoji da uzimajući u obzir postojeći sistem ukaže na njegove dobre strane i nedostatke i da objašnjavajući društvene posljedice proistekle iz toga pokaže reakcije koje polučuje sistem. Sadi u iznošenju svojih stavova koristi jezik podsticaja ali i upozorenja. U svojim podsticanjima ukazuje na koristi i pozitivne rezultate blagog ophođenja nositelja vlasti. Tako su neki od najvažnijih pozitivnih rezultata lijepog ophođenja vladara trajanje njihove vlasti, uživanje podrške naroda, odanost vojnika, procvat ekonomije, ustrojen sistem, a sve to vladari mogu osjetiti već na ovome svijetu. Koristi koje će polučiti na vječnom svijetu su lijep spomen i lijep konačni svršetak.

Sadi ističe, kad ovaj svijet nije vječan a vlast i moć prelaze od jednoga do drugoga, zar je vrijedno da srce svoje razaraš zbog toga?!

*Znaj blagodat koju sad' imaš ti
od ruke do ruke da će prelaziti.*

(Sađi, 1995: 80)

Tajnovitost u političkim pitanjima

Kad se radi o pitanjima ratovanja i vlasti, naglašava, treba biti tajnovit i ne širiti vojne tajne, već potajno tražiti izlaz, a ratne namjere kriti od svih:

*Da izlaz iz rata nađeš nastoj
o dobru misli i namjeru skrivj
Nemoj tajnu kazivati svima
jer mnogo špijuna vidjeh ja.*

Jedna vlast

Edward Browne u knjizi pod naslovom *Književna povijest Irana* piše: "Osmanski sultan Muhammed u odgovoru Šahruhu tražeći ispriku za ubistvo tri svoja brata poziva se na Sadijeve riječi: 'Deset siromaha spavaju na jednom ćilimku, a dva vladara ne mogu biti na jednoj teritoriji.'" Ova rečenica je najjezgrovitija mudrost političkog života onako kako ga razumijeva Sadi. Nema dvojbe da u svakom carstvu može biti samo jedan vladar i da će postojanje dva cara u vilajetu izazvati zbrku i smutnju, jer su vladari tirani i silnici, a dva tiranina ne mogu biti skupa na istom mjestu.

Ljubazno ophođenje

Sadi smatra da carske riznice i blago treba uvakufiti za djecu, siromahe i stare. Usto, umjesto da se blago gomila, treba misliti na to kako da se prijatelji rasterete, te u tom smislu treba trošiti blago kako bi se ljudima olakšavalo.

*Danas troši, ta šta je riznica
jer nećeš sutra imat' ključ u rukama.*

Ljubazno ophođenje je bilo važan faktor pobjede vladara. Kao što i Aleksandar Makedonski, koju god bi zemlju osvojio, nije vrijeđao i ponižavao narod, a vladare je spominjao samo po dobru. I upravo ovo ljubazno ophođenje i briga za ljude omogućili su mu da vlada nad Istokom i nad Zapadom. Na drugom mjestu Sadi kroz usta jednog od carskih vezira savjetnika progovara: "Car treba da bude plemenit da bi se ljudi oko njega okupljali i milostiv da pod zaštitom njegove vlasti oni budu sigurni."

U suprotnom, u teškim danima će prijatelj postati osion dušmanin, kakav je bio slučaj sa "vladarem koji je svog vezira zato što ga je savjetovao poslao u tamnicu, i ne prođe dugo i jedna grupa se pobuni, a narod kome je do guše došao vladarev bezobrazluk počeo se okupljati oko njih. Pa car izgubi, a oni se domogoše vlasti."

Ostavljanje carstva nasljedniku

U skladu s drevnom tradicijom svaki vladar prije svoje smrti određuje za nasljednika odgovarajuću osobu. Ovaj se redosljed, prije svega, odnosi na vladarevog sina, kakav je

Alib Arslan koji je carsku krunu ostavio sinu, ili Ebu Bekr Sad čiji je sin, Sad Zengi, nakon njega vladao pokrajinom Fars. Ponekad se dešavalo da vladar nema nasljednika te je carstvo ostavljao šejhu.

Kazna za prijestupnike i nevaljalce

Sadi predlaže dva vida kazne za nevaljalce koji u zemlji podstiču pobunu i smutnju:

*Tuđinca koji smutnju sije
ne vrijeđaj i istjeraj iz zemlje
A ako je Perzijanac rođeni
nemoj ga u tuđe zemlje goniti
Nek' sigurnost vani ne traži
da belaje drugima ne nanosi
Jer vele, prokleta zemlja je
iz koje prijestupnike izgone.*

Sadi smatra da kažnjavanje prijestupnika predstavlja vid pravednosti. Doktor Farhang Redžaji smatra da je u Sadijevom mišljenju "definicija pravednosti u izravnoj vezi s pravom. Ako se radi o sučeljavanju sa silnicima, tad se pod pravdom podrazumijeva nasilje prema silniku. Ali ako se radi o nevoljniku, tad pravda ima značenje ljubaznosti."

Primjena religioznosti i inteligencije u vladavini

Vladavina zahtijeva religioznost, obrazovanje i inteligenciju. Dakle, vladar pijanica i

neznalica nije dostojan vladanja jer on treba da bude pastir podanika i čuvar njihovog života i imetka. Neznanje i uspavanost onda kad je potrebno biti čuvarem nespojivi su s vladanjem.

U kasidi pohvalnici Sadi kaže:

*Da l' pamet bolja il' duša znaš li
reći ću ti ako ćeš mi vjerovati
Da bi čovjek bio, pamet treba ti
pa i u tijelu magarca duša postoji
Vladaru da noću pije ne priliči
a danju od pjanstva mahmurluči.*

Završno slovo

Prije Sadija većina iranskih mislilaca je na praktičnu mudrost i moral gledala jednim apsolutnim, apstrahiranim, idealističkim pogledom. Naravno, i prije Sadija su neki pisci u formi basne govorili o praktičnoj mudrosti. Takav primjer su *Kelila i Dimna* i *Merzebannama*. Ali je Sadi prvi put govorio o čovjeku kao društvenoj vrsti pozicioniranom unutar definiranog društvenog konteksta i prvi put se njegova praktična i etička mudrost odnosila na čovjeka. Naučavanja svoje praktične mudrosti i društvenoga morala Sadi je crpio iz svakodnevnih društvenih zbivanja. Stoga je i promišljao o logici svakodnevnog života, praktičnim pitanjima i moralu.

Literatura

Golestān-e Sa'di;
Būstān-e Sa'di;
Zekre ġamīl-e Sa'di (Maġmūe-ye maqālāt), Gardāveri-ye komisiyon-e mellī Yunesko – Īrān;
Sa'di, Šeīx Moslehoddīn, 1374, (*Golestān*), tashih, touzih Golamhossein Yūsefi, Tehrān, Xārezmī;
Moqadame-i bar andīše-ye siyāsī va eġtemā'i Sa'di, dr. Farhang Reġāyi, maġele-ye Keihān, šomāre-ye 50;
Šenāxt-e mafāhim-e sāzegār bā touse-ye dar farhang va adab-e fārsī (Sa'di), Gorūh-e pežūhešgerān-e pežūheškede-ye olūm-e eġtemā'i;
Eftexārī, Seyyed Atāullāh va Alibaxši Neġme 1390, "Mas'ūliyat-e moteqābel-e mardom va hokūmat dar Golestān va Būstān-e Sa'di", *Faslnāme-ye tahqīqāt-e ta'limī va ġanāyi zaban va adab-e fārsī*, šomāre-ye 8;

Safari Nežād, Hossein, 1389, "Barrasi-ye andīše-ye siyāsī va eġtemā'i Sa'di", *Faslnāme-ye taxassosī adabiyāt-e fārsī* Dānešġāh-e Azād-e eslāmī Mašhad, šomāre-ye 28;
Rāvandī, Mortazā, 1373, *Tārīx-e tahavvolāt-e eġtemā-yi*, ġeld-e haftom, Tehrān, Enteshārāt-e Nagāh;
Spragens, Thomas 1389, *Fahm-e nazariyehā-ye siyāsī*, tarġome Farhang Reġāyi, ĉap-e šešom, Tehrān, Āġāh;
Šā'bāni, Rezā, 1369, *Mabāni-ye tāriḡ-e eġtemā-yi*, Tehrān, Qumas;
Tabātabāyi Seyyed Ģavād, 1358, *Tārīx-e andīše-ye siyāsī-ye ġadīd dar Orūpā*, ĉap-e dovvom, Tehrān, Nagāh-e mo'āser.

Abstract

Sa'dī's political thought

Saeid Abedpour

In the cradle of Iranian-Islamic civilization the political thought had numerous branches. This thought shaped the political opinion on the Iranian and Ottoman territory and can be considered the most important contribution to political opinion in a period when the Islamic civilization was at its peak. The genre of *Siyāsatnāme* is considered to be one of the branches of political thought. Nizam al-Mulk and Ghazali with their works *Siyāsatnāme* and *Nasīhat al-mulūk* placed themselves among the most prominent representatives of the genre of *Siyāsatnāme* which, thanks to them, turned into a powerful current in the political thought of Iranian-Islamic civilization, so that after them, many thinkers followed them as role models in this field. Sa'dī also belongs to the group of authors who expressed their political opinion by writing *Siyāsatnāme*. The topics that Sa'dī discussed in his *Siyāsatnāme* are: the divine right of authority, the position of ruler, righteousness, security, gentleness, balance in rule, moderation and veziership. In *Bustan* and *Gulistan* Sa'dī insists on the role of ruler and righteousness and in his work *Nasīhat al-mulūk*, in addition to these two categories, he talks about security as well. This paper will present the main characteristics of Sa'dī's political thought.

Keywords: Sa'dī, *Siyāsatnāme*, *Bustan*, *Gulistan*

Prva stranica Sadijevog Golestana. Čuva se u Cambridgeu.